

Вознюк Андрій Андрійович –
провідний науковий співробітник нау-
кової лабораторії з проблем досудового
розслідування Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, старший науковий співробітник

Відповідальність за бандитизм за кримінальним законодавством України та інших держав

*У статті проведено порівняльно-правове дослідження криміналь-
ної відповідальності за бандитизм в Україні та інших держа-
вах. Висловлено пропозиції з приводу удосконалення ст. 257
Кримінального кодексу України.*

Ключові слова: банда, бандитизм, озброєність, група осіб за попередньою змовою, організована група, злочинна організація.

Актуальність теми. Серйозною загрозою для таких важливих соціальних цінностей як життя, здоров'я та власність особи є функціонування організованих злочинних об'єднань у формі банд.

Бандитизм є одним з найбільш небезпечних злочинів, що посягає на громадську безпеку, оскільки банди спеціалізуються на вчиненні нападів, що полягають у вбивствах, зґвалтуваннях, насильницькому заволодінні майном тощо.

Відповідно до ч. 1 ст. 257 КК України бандитизм полягає в організації озброєної банди з метою нападу на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб, а також участі у такій банді або у вчинюваному нею нападі.

У теорії кримінального права та судовій практиці банда визнається спеціальним видом організованих злочинних формувань. У пункті 17 Постанови Пленуму Верховного Суду України “Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями” від 23 грудня 2005 р. № 13 бандою вважається озброєна організована група або злочинна організація, яка попередньо створена з метою вчинення кількох нападів на підприємства, установи,

організації чи на окремих осіб або одного такого нападу, який потребує ретельної довготривалої підготовки [1].

У правозастосовній діяльності нерідко виникають проблемні питання під час кваліфікації злочинів, учинених бандою, пов'язані з неоднозначним тлумаченням кримінально-правових ознак цього об'єднання.

Ступінь розробки теми. Вагомим внеском у розроблення проблематики кримінально-правових ознак банди та інших організованих злочинних об'єднань є дослідження Д. П. Альошина, М. І. Бажанова, В. В. Бедриківського, Ф. Г. Бурчака, В. В. Василевича, В. А. Владімірова, Р. Р. Галіакбарова, Л. Д. Гаухмана, О. В. Головкина, П. І. Гришасва, Н. О. Гуторової, Л. М. Демидової, М. Д. Дурманова, С. В. Дьоменка, В. П. Ємельянова, С. О. Єфремова, Г. П. Жаровської, І. В. Іваненка, М. Г. Іванова, О. О. Кваші, Г. О. Кригера, М. І. Ковальова, О. Ф. Ковітіді, М. Й. Коржанського, М. В. Корнієнка, Б. В. Лизогуба, Є. К. Марчука, П. С. Матишевського, М. І. Мельника, А. М. Мельникова, В. О. Навроцького, Б. С. Никифорова, Г. В. Новицького, М. І. Панова, А. О. Пинаєва, О. О. Піонтковського, В. А. Робака, А. В. Савченка, П. Ф. Тельнова, О. М. Траїніна, З. А. Тростюк, І. К. Туркевича, В. І. Тютюгіна, В. В. Українця, Б. С. Утевського, Є. В. Фесенка, І. Я. Фойницького, М. І. Хавронюка, І. Х. Хакімова, Р. Л. Чорного, С. Д. Шапченка, М. Д. Шаргородського, А. В. Шеллера, М. А. Шнейдера, Р. М. Яновича, Н. М. Яриш та ін. Однак недостатньо дослідженими залишилися питання кримінальної відповідальності за бандитизм у зарубіжному законодавстві.

Вивчення зарубіжного досвіду дозволяє запозичити кращі надбання інших країн у протидії цьому виду злочинів і використати їх під час удосконалення вітчизняного законодавства.

Відтак **метою статті** є дослідження кримінальної відповідальності за бандитизм в Україні та інших державах.

Виклад основного матеріалу. З огляду на високий ступінь суспільної небезпеки, бандитизм визнається злочином не лише в Україні, але й у ряді іноземних держав, у кримінальному законодавстві яких встановлено відповідальність за такі протиправні діяння як створення озброєних банд (ст. 515 КК Іспанії [2]); створення стійкої організованої озброєної групи (банди) з метою нападу на громадян чи організації, керівництво такою групою (бандою), участь у ній та у вчинених нею нападах (ст. 230 КК Киргизької Республіки [3]); об'єднання двох і більше осіб в організовану озброєну групу (банду) з метою вчинення злочинів, участь у вчиненні бандою злочинів чи керівництво ними (ст. 224 КК Латвійської Республіки [4]); організацію злочинного співтовариства, озброєного вогнепальною зброєю, вибуховими пристроями чи вибуховими речовинами, керівництво ним та участь в його діяльності (ст. 249 КК Литовської Республіки [5]); створення організованої озброєної групи (банди) з метою

нападу на осіб чи організації, керівництво такою групою чи участь у злочинах, учинених бандою (ст. 222 КК Вірменії [6]); вчинення діяння озброєною групою (ст. 321 КК Болгарії [7]); створення стійкої озброєної групи (банди) з метою нападу на громадян чи організації, а також керівництво такою групою (бандою), участь у ній чи у вчинених нею нападах (ст. 237 КК Казахстану [8], ст. 186 КК Таджикистану [9], ст. 209 КК Російської Федерації [10], ст. 224 КК Грузії [11]); участь в організованій групі чи співтоваристві, що мають озброєний характер, створення таких об'єднань та керівництво ними (ст. 258 КК Польщі [12]); створення організованої злочинної групи, а також керівництво групою чи участь у ній (ст. 242 КК Узбекистану [13]); організацію озброєної спільноти або банди, керівництво ними чи виконання окремих обов'язків у таких спільнотах або бандах для вчинення злочинів, передбачених ст. 125, 131, 146, 147, 149 і 156 (ст. 168 КК Туреччини [14]); організація озброєних банд з метою нападу на юридичних чи фізичних осіб, а також участь у таких бандах чи в учинених ними нападах (ст. 283 КК Республіки Молдова [15]); створення банди, тобто озброєної організованої групи з метою нападів на підприємства, установи, організації чи на громадян, або керівництво бандою, або участь у банді чи у вчинених нею нападах (ст. 286 КК Республіки Білорусь [16]) тощо.

Причому в законодавстві одних держав (Киргизької Республіки, Латвійської Республіки, Вірменії, Казахстану, Таджикистану, Туреччини, Республіки Молдова, Республіки Білорусь, Російської Федерації, Грузії) бандитизм виділено в самостійний злочин, а в інших (Іспанії, Литовської Республіки, Болгарії, Польщі, Узбекистану) – є альтернативним діянням певного складу злочину або його кваліфікуючою ознакою.

Між тим, в Японії відповідальність за бандитизм регулюється окремим законом – “Законодавством про припинення незаконних діянь членів бандитських угруповань” [17].

У кримінальному законодавстві зарубіжних країн більшість ознак банди співпадає з аналогічними ознаками у вітчизняному законодавстві, за винятком деяких особливостей. Відповідно до положень кримінального законодавства України банда може існувати у формі організованої групи або злочинної організації. З огляду на це, банді у формі організованої групи притаманні такі обов'язкові кримінально-правові ознаки: участь декількох осіб (три і більше); попередня зорганізованість; стійкість; мета вчинення двох і більше злочинів; об'єднаність єдиним планом, відомим усім учасникам групи; розподіл функцій учасників групи, спрямованих на досягнення плану.

Водночас для банди у формі злочинної організації характерні: стійкість; ієрархічність; участь декількох осіб (п'ять і більше); зорганізованість за попередньою змовою; мета безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або

Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)

керівництва чи координації злочинної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп.

Крім того, банда характеризується спеціальними ознаками: озброєністю і метою нападу на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб.

Таким чином, за КК України банда це організована група або злочинна організація, тому вона складається відповідно з трьох і більше або п'яти і більше осіб.

Між тим кількісно-якісний склад учасників банди в законодавстві окремих держав визначають по-різному як групу (ст. 230 КК Киргизької Республіки, ст. 321 КК Болгарії); стійку групу (ст. 237 КК Казахстану, ст. 186 КК Таджикистану); стійку озброєну групу (ст. 209 КК Російської Федерації, ст. 224 КК Грузії); організовану групу (ст. 222 КК Вірменії, ст. 242 КК Узбекистану, ст. 286 КК Білорусь); організовану озброєну групу з двох і більше осіб (ст. 224 КК Латвійської Республіки); злочинне співтовариство (ст. 249 КК Литовської Республіки); спільноту або банду (ст. 168 КК Туреччини); організовану групу чи співтовариство (ст. 258 КК Польщі); банду (ст. 283 КК Молдови); організацію, що має членів або структурні підрозділи (Законодавство про припинення незаконних діянь членів бандитських угруповань Японії).

Таким чином, у законодавстві одних країн банду визначають як групу, організовану групу, злочинну організацію, а в інших – не конкретизовано до якої форми співучасті вона належить.

Як позитив слід відмітити, що відповідно до кримінального законодавства окремих зарубіжних держав банда може існувати у формі групи, тобто складатися з двох і більше осіб. Очевидно, що це група осіб за попередньою змовою, що характеризується стійкістю.

Відтак, у вітчизняному кримінальному законодавстві з метою посилення боротьби з бандитизмом доцільно розглянути можливість визнання бандою групи осіб за попередньою змовою.

Наступною ознакою банди є мета її створення, яка майже в усіх досліджуваних державах визначається як напад. Причому в одних випадках банда створюється з метою вчинення одного нападу, а в інших – кількох.

Мету банди в кримінальному законодавстві зарубіжних країн визначають по-різному: вчинення злочинів (ст. 224 КК Латвійської Республіки); напад на громадян (осіб) чи організації (ст. 230 КК Киргизької Республіки, ст. 222 КК Вірменії, ст. 237 КК Казахстану, ст. 186 КК Таджикистану, ст. 209 КК Російської Федерації, ст. 224 КК Грузії); вчинення злочинів у країні чи за кордоном (ст. 321 КК Болгарії); вчинення злочинів, у тому числі податкових (ст. 258 КК Польщі); напад на юридичних чи фізичних осіб (ст. 283 КК Молдови); напад на підприємства, установи, організації чи громадян (ст. 286 КК Білорусь); колективні та

регулярні насильницькі незаконні діяння (Законодавство про припинення незаконних діянь членів бандитських угруповань Японії).

Як бачимо, здебільшого напад стосується громадян та різного роду юридичних осіб – підприємств, установ, організацій. Схоже визначено мету і в КК України – “напад на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб”. Однак більш вдалим, з огляду на коректність, лаконічність і відповідність його нормам вітчизняного законодавства, є поняття “фізичні та юридичні особи”, яке ми пропонуємо закріпити у ст. 257 КК України.

Важливою ознакою банди за українським кримінальним законодавством є озброєність її учасників. Щодо цієї ознаки, слід зазначити, що в окремих випадках у КК зарубіжних країн конкретизовано вид зброї, що характеризує озброєність банди. Так, відповідно до ст. 249 КК Литовської Республіки злочинне співтовариство може бути озброєне вогнепальною зброєю, вибуховими пристроями чи вибуховими речовинами. У Кримінальному кодексі Туреччини озброєна спільнота або банда може мати на меті підбурювання народу до повстання проти Влади з використанням зброї чи отруйних, задушливих, подразнюючих газів або вибухових речовин, чи озброєння жителів Туреччини один проти одного і підбурювання їх до вбивства один одного (ст. 149). У Кримінальному кодексі України про озброєність банди відповідно до законодавчих положень свідчить наявність у її учасників або хоча б одного з них вогнепальної чи холодної зброї (в останньому випадку інші учасники мають знати про це й усвідомлювати можливість застосування зброї під час нападів). Це предмети, призначені для ураження живої цілі та на які встановлено особливий правовий режим щодо їх придбання, носіння, зберігання, використання, виготовлення, ремонту, перевезення та збуту. На сьогодні, з огляду на не врегульованість досліджуваного питання, визнання банди озброєною за наявності в її арсеналі інших видів зброї спричиняє труднощі кваліфікації та розслідування бандитизму і, врешті-решт, може бути підставою для скасування судового вироку.

Обмежений перелік предметів, які банди можуть використовувати під час нападів, не відповідає сучасним реаліям злочинної діяльності цих злочинних формувань. З огляду на широке розмаїття різновидів зброї, а також інших предметів, які банда може використовувати під час нападів, пропонується доповнити ст. 257 КК України приміткою, в якій визначити, що озброєність банди означає наявність у неї не лише зброї, а й “інших предметів, спеціально пристосованих або заздалегідь заготовлених для фізичного чи психічного насильства під час нападу” [18].

У кримінальному законодавстві окремих зарубіжних держав законодавець диференціював відповідальність учасників банд залежно від виконуваних ролей. Так, у статті 516 КК Іспанії зазначено, що ініціатори та керівники озброєних банд, формувань або терористичних груп, а також

особи, які очолюють їх підрозділи, підлягають покаранню у вигляді тюремного ув'язнення на термін від восьми до чотирнадцяти років або позбавленням права обіймати відповідні посади або державний пост на строк від восьми до п'ятнадцяти років. Особи, які входять до складу зазначених організацій, караються тюремним ув'язненням на термін від шести до дванадцяти років з позбавленням права обіймати відповідні посади або державний пост на строк від шести до чотирнадцяти років. Між тим, за підбурювання, змову і пропозицію вчинити злочин, передбачений попередніми статтями, покарання призначається на одну або дві сходинки нижче, ніж передбачено у відповідних статтях (ст. 519 КК Іспанії).

У Кримінальному кодексі Туреччини диференційовано відповідальність трьох категорій осіб: 1) у ч. 1 ст. 168 – осіб, які організували озброєну спільноту чи банду або керували ними чи виконували окремі обов'язки в таких спільнотах або бандах для вчинення злочинів, передбачених статтями 125, 131, 146, 147, 149 і 156 (тяжке позбавлення волі на строк не менше п'ятнадцяти років); 2) у ч. 2 ст. 168 – інших членів таких спільнот чи банд (тяжке позбавлення волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років); 3) у ч. 1 ст. 169 – осіб за надання укриття, сприяння, продовольства, зброї, спорядження чи одяг такому співтовариству чи банді, або іншим чином полегшення їхніх дій, завідомо знаючи про характер їхньої діяльності (позбавлення волі на строк від трьох до п'яти років).

Стаття 209 Кримінального кодексу Російської Федерації складається з двох частин: у ч. 1 встановлено кримінальну відповідальність за створення стійкої озброєної групи (банди) з метою нападу на громадян чи організації, а також керівництво такою групою (бандою); у ч. 2 – за участь в ній чи у вчинених нею нападах.

Зарубіжний досвід диференціації кримінальної відповідальності за бандитизм заслуговує на увагу, оскільки створення банди, участь у вчинених нею злочинах, та інші форми участі в цьому об'єднанні – різні за змістом і ступенем суспільної небезпеки форми об'єктивної сторони бандитизму. Відтак встановлювати кримінальну відповідальність за ці діяння в одній частині статті Особливої частини КК (як це передбачено у ст. 257 КК України) недоцільно.

Серед особливо кваліфікуючих ознак цих злочинів можна виділити: вчинення злочину особою з використанням свого службового становища (ст. 230 КК Киргизької Республіки); вчинення злочину особою з використанням свого службового становища (ст. 237 КК Казахстану); вчинення злочину з використанням свого службового становища або вчинення при небезпечному чи особливо небезпечному рецидиві (ст. 186 КК Таджикистану); вчинення злочину з використанням свого службового становища (ст. 209 КК Російської Федерації). Виокремлення такої кваліфікуючої ознаки як вчинення злочину з використанням службового становища, на наш погляд, є недоцільним, оскільки протиправні дії службової особи, що брала участь

в бандитизмі з використанням влади або службового становища, слід додатково кваліфікувати за сукупністю зі злочинами у сфері службової діяльності.

Висновки. Вивчення кримінальної відповідальності за бандитизм у зарубіжному законодавстві дозволяє висловити пропозиції щодо врахування в Україні позитивного досвіду інших держав.

По-перше, у статті 257 КК України бандою слід визнавати не лише організовану групу та злочинну організацію, але й групу осіб за попередньою змовою.

По-друге, необхідно розширити ознаку озброєності банди вказівкою не лише на зброю, а й інші предмети, спеціально пристосовані або заздалегідь заготовлені для фізичного чи психічного насильства під час нападу.

По-третє, слід диференціювати кримінальну відповідальність за різні прояви бандитизму.

Список використаних джерел

1. Постанова Пленуму Верховного Суду України “Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об’єднаннями” від 23 груд. 2005 р. № 13 // Вісник Верховного Суду України. – 2006. – № 1. – С. 2–6.

2. Уголовный кодекс Испании / [под ред. и с предислов. доктора юрид. наук, проф. Н. Ф. Кузнецовой и доктора юрид. наук, проф. Ф. М. Решетникова]. – М. : Изд-во ЗЕРЦАЛО, 1998. – 218 с.

3. Уголовный кодекс Кыргызской Республики / [Электронный ресурс]. – Режим доступа :

<http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID1243545&subID=100107331,1001>.

4. Уголовный кодекс Латвийской Республики / [науч. ред. и вступ. статья канд. юрид. наук А. И. Лукашова и канд. юрид. наук Э. А. Саркисовой]. – [пер. с латш. канд. юрид. наук А. И. Лукашова]. – СПб. : Изд-во “Юрид. центр Пресс”, 2001. – 313 с.

5. Уголовный кодекс Литовской республики / [науч. ред. доктор юрид. наук, проф. В. Павилониса] ; [предисл. канд. юрид. наук, доц. Н. И. Мацнева] ; вступ. ст. докт. юрид. наук, проф. В. Павилониса, докт. юрид. наук, доц. А. Абрамовичюса, докт. юрид. наук, доц. А. Дракшене. – [пер. с лит. канд. филол. наук, доц. В. П. Казанскене]. – СПб. Изд-во “Юрид. центр Пресс”, 2003. – 470 с.

6. Уголовный кодекс Республики Армения от 18 апреля 2003 г. / [Электронный ресурс]. – Режим доступа :

<http://www.crime.vl.ru>.

7. Уголовный кодекс Республики Болгария / [Электронный ресурс]. – Режим доступа :

<http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1245689&subID=100109090>.

8. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 16 июля 1997 года № 167-І., с изменениями и дополнениями по состоянию на 4 июля 2013 г. / [Электронный ресурс]. – Режим доступа :

http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1008032.

Борьба с организованной преступностью и коррупцией (теория и практика)

9. Уголовный кодекс Республики Таджикистан / [Электронный ресурс]. – Режим доступа :

<http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID1242456&subID=100100844>.

10. Уголовный кодекс Российской Федерации по состоянию на 16 окт. 2012 г. / [Электронный ресурс]. – Режим доступа :

<http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?searchres>.

11. Уголовный кодекс Грузии / [науч. ред. З. К. Бигвава] ; [вступ. статья канд. юрид. наук, доц. В. И. Михайлова] ; [обзорн. статья доктора юрид. наук, проф. О. Гамкрелидзе]. – [пер. с грузинского И. Мериджанашвили]. – СПб. : Изд-во “Юрид. центр Пресс”, 2002. – 409 с.

12. Уголовный кодекс Республики Польша / Науч. ред. канд. юрид. наук, доц. А. И. Лукашов ; доктор юрид. наук, проф. Н. Ф. Кузнецова] ; [вступ. статья канд. юрид. наук, доц. А. И. Лукашова, канд. юрид. наук, проф. Э. А. Саркисовой]. – [пер. с польского Д. А. Барилевич]. – СПб. : Изд-во “Юрид. центр Пресс”, 2001. – 234 с.

13. Уголовный кодекс Республики Узбекистан (с изменениями и дополнениями на 15 июля 2001 г.) / [вступ. статья М. Х. Рустамбаева, А. С. Якубова, З. Х. Гулямова]. – СПб. : Изд-во “Юрид. центр Пресс”, 2001. – 338 с.

14. Уголовный кодекс Турции / [предисловие канд. юрид. наук, доц. Н. Сафарова и докт. права Х. Аджара] ; [науч. ред. и пер. с турецкого Н. Сафарова и Х. Бабаева]. – СПб. : Изд-во “Юрид. центр Пресс”, 2003. – 374 с.

15. Уголовный кодекс Республики Молдова от 18 апр. 2002 г. № 985-XV по состоянию на 12 окт. 2012 г. / [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=3835.

16. Уголовный кодекс Республики Беларусь по состоянию на 30 июля 2012 г. / [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.tamby.info/kodeks/yk.htm>.

17. Уголовный кодекс Японии / Науч. ред. и предисловие докт. юрид. наук проф. А. И. Коробеева]. – СПб. : Изд-во “Юрид. центр Пресс”, 2002 – 226 с.

18. Вознюк А. А. Озброєність банди: кримінально-правові та криміналістичні проблеми / А. А. Вознюк, В. В. Арешонков // Криміналістичний вісник. – 2013. – № 1 (19). – С. 15–22.

В статье проведено сравнительно-правовое исследование уголовной ответственности за бандитизм в Украине и других государствах. Выказаны предложения по поводу усовершенствования ст. 257 Уголовного кодекса Украины.

In the article the comparative legal study of criminal responsibility for banditry in Ukraine and other countries are investigated. The suggestions about the development of Art. 257 of the Criminal Code of Ukraine are given.

Стаття надійшла до редакції журналу 26 листопада 2013 року.